

تأثیر ایثارگری اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی در بین شهروندان یزد

سیدعلیرضا افشانی^۱، یزدان کریمی منجرموئی^۲

چکیده:

سرمایه اجتماعی منبعی است که مردم جامعه، منافع شخصی خود را فدای منافع جمعی می‌کنند، سرمایه اجتماعی ثروتی بی‌انتهاست که حفظ و تولید آن نیاز به تحقق شرایطی دارد. یکی از این شرایط، ایثارگری اجتماعی است که نماد دیگر دوستی و همبستگی است. هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی در بین شهروندان ۶۴-۱۶ ساله شهر یزد بود. در این پژوهش، به روش پیمایش و با نمونه‌گیری خوشه‌ای، ۳۸۴ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شد که آلفای کرونباخ برای متغیر ایثارگری اجتماعی برابر ۰/۷۹ و برای سرمایه اجتماعی برابر ۰/۸۴ به دست آمد. یافته‌ها بیانگر آن بود که ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی تأثیر مستقیم و معنی‌داری داشت و ایثارگری اجتماعی ۳۵ درصد از واریانس متغیر وابسته (سرمایه اجتماعی) را تبیین می‌کند. همچنین نتایج نشان داد که بین سن و وضعیت تأهل با ایثارگری اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود داشت اما بین ایثارگری اجتماعی برحسب جنس افراد تفاوت معنی‌داری وجود نداشت.

واژگان کلیدی:

ایثار، ایثارگری اجتماعی، اعتماد اجتماعی، سرمایه اجتماعی، یزد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۵

۱. استاد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

afshanalireza@yazd.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

yazdan484@yahoo.com

مقدمه

یکی از مفاهیم بین‌رشته‌ای در علوم انسانی که بر نقش نیروهای اجتماعی در توسعه جوامع تأکید دارد مفهوم سرمایه اجتماعی است. این مفهوم، نشان می‌دهد که متغیرهای اقتصادی و فرهنگی جوامع متأثر از ساختارها و روابط اجتماعی حاکم بر جامعه می‌باشند. روند رو به رشد و پیشرفت جوامع بیانگر این مهم است که سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی در صورت بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی موجبات توسعه یک کشور را فراهم می‌کنند. با وجود سرمایه اجتماعی، کنش‌های اجتماعی تسهیل و هزینه تعاملات کاهش می‌یابد. در واقع ثبات و انسجام اجتماعی به همراه همکاری و مشارکت که از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی هستند، شروط لازم برای توسعه می‌باشند. سرمایه اجتماعی عبارت از ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی است که می‌تواند حس همکاری و اطمینان را در میان افراد یک جامعه پدید آورد (جوان‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۶).

از نظر کلمن تعامل اجتماعی به‌عنوان شکلی از مبادله در نظر گرفته می‌شود و سرمایه اجتماعی برای او وسیله‌ای جهت تبیین نحوه همکاری و تعاون افراد با یکدیگر است. فوکویاما نیز سرمایه اجتماعی را یک هنجار اجتماعی بیان می‌کند که همکاری بین دو نفر یا چند نفر را تقویت می‌بخشد و آن را ویژگی عمل متقابل بین دو دوست می‌داند. او معتقد است که اعتماد، شبکه‌های ارتباطی و مشارکت مدنی، همگی محصول سرمایه اجتماعی هستند، نه اینکه خود آن‌ها سرمایه اجتماعی به حساب آیند (کهن‌سال و محمدی، ۱۳۹۸: ۲). سرمایه اجتماعی موضوعاتی اعم از شدت و کیفیت روابط و تعاملات بین افراد و گروه‌ها، احساس تعهد و اعتماد دوجانبه نسبت به هنجارها و ارزش‌های مشترک را شامل می‌گردد و به‌عنوان یک حس تعلق و همبستگی، پایه مهم پیوستگی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (قربانی، ۱۳۹۷: ۱۰۵). میزان سرمایه اجتماعی در نحوه روابط اجتماعی افراد، ارزش‌ها و نگرش‌ها و عقاید آن‌ها مؤثر است و کسانی که سرمایه بیشتری در اختیار دارند بهتر می‌توانند روایت خود از دنیای اجتماعی را برساخت کنند (احمدی، ۱۳۹۵: ۳).

با توجه به تعاریفی که از سرمایه اجتماعی ارائه شد، به نظر می‌رسد ارزش‌ها و باورها از عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی است. همه جوامع، ارزش‌های والا و اصیلی دارند که ریشه فرهنگ آن جامعه را تشکیل می‌دهند و جایگاه این ارزش‌ها در جوامع به شکلی است که هر ملتی، هویت و حیات اجتماعی خودش را در حفظ، پایبندی، احترام و انتقال آن‌ها به نسل بعدی

می‌داند (Kanas et al. 2015: 124). جامعه ما نیز از ارزش‌های دیرین و اصیلی برخوردار است که در سایر جوامع کمتر می‌توان یافت. فرهنگ و روحیه ایثارگری یکی از این ارزش‌هاست که در جامعه ما با آموزه‌های دینی و فرهنگ عاشورایی عجین شده است و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (موسی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰۶). ارزش ایثار و داشتن روحیه ایثارگری از برجسته‌ترین ارزش‌های بشری است که نماد و نمود دیگرخواهی انسان است و روح هم‌نوع دوستی او را به نمایش می‌گذارد؛ و گاه تا آنجا پیش می‌رود که فردی یا جمع کثیری جان خود را در راه دیگری و دیگران از دست می‌دهند تا ایثار و از خودگذشتگی را در عمل تفسیر کنند. ایثار، گاه در قالب هزینه مادی، گاهی هزینه نمودن منزلت اجتماعی و گاهی نیز با فدا کردن جان معنا می‌یابد. فرد ایثارگر آزادانه و آگاهانه از خویش می‌گذرد و منافع غیر را بر منافع خود ترجیح می‌دهد. «ایثار یک هیجان زودگذر و بروز آنی یک احساس نیست، بلکه استکمال شعوری است که در یک انتخاب تجلی می‌یابد» کش او در زمین صورت می‌گیرد؛ اما نگاه کنشگر به آسمان است (کمربگی و باپیری، ۱۳۹۴: ۱۵۵). ایثار اثبات برتری و مقدم داشتن آن چیزی است که در انتخاب و اختیار کردنش بر دیگران زیادی است. ایثار نهایت بخشش، گذشت و برگزیدن غیر بر خود است، یعنی به‌رغم نیاز به چیزی، دیگران را بر خود بدان چیز مقدم داشتن است و بالاترین درجه سخاوت و از خودگذشتگی است (شعبانی‌مقدم و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۵). روحیه ایثارگری برگرفته از ایدئولوژی و جهان‌بینی افراد است که روش زندگی خاصی را برای فرد تعیین می‌کند. زمانی که جهان‌بینی اشخاص برگرفته از ایثار باشد، انسان خود را در ارتباط با خداوند احساس می‌کند و در جهت حفظ این رابطه تلاش کرده و ارزش‌های اخلاقی و الایی در فرد شکل می‌گیرد که موجب می‌شود با برقراری تعادل، اعتماد و توجه به ارزش‌های اخلاقی، شبکه‌ای از همدلی، درک و مسئولیت‌پذیری در رفتار افراد بروز نموده، به زندگی افراد معنا بخشیده و باعث تقویت و تحکیم سرمایه اجتماعی شود (کردنائیج و خلیلی پالندی، ۱۳۹۷: ۵۶-۵۵). همچنین افرادی که از روحیه ایثارگری برخوردار هستند هر زمانی که احساس کنند، منافع ملی، دینی و عقیده آن‌ها در خطر است بدون هیچ‌گونه چشمداشت مادی و به دست آوردن جایگاه بالا یا پست و مقام، بدون ریا و با شجاعت در همه جبهه‌ها حضور می‌یابند و در راه آن‌ها جانفشانی می‌کنند (شعبانی‌مقدم و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۱).

امروزه سرمایه اجتماعی به دلایل متعددی دچار فرسایش شده است و روز به روز اشخاص بیشتر از هم فاصله می‌گیرند و دچار گرایش‌هایی همچون، بیگانگی، بی‌تفاوتی اجتماعی و سردی روابط و عدم احساس مسئولیت نسبت به یکدیگر، گسترش فردگرایی و ترجیح منافع فردی بر جمعی شده‌اند که این گرایش‌ها به شدت بر فرهنگ دیگرخواهی و همدلی، هماهنگی‌ها، همکاری‌ها و تعاون خودکار تأثیر نامساعد و مختل‌کننده خواهد داشت؛ اما ایثارگری اجتماعی که مبتنی بر روابط تعمیم‌یافته و غیره شخصی و جریان تعامل اجتماعی در شبکه بزرگ نظام اجتماعی است می‌تواند به‌عنوان عامل تحکیم‌کننده پیوندهای جمعی و افزایش روحیه تعاون و همکاری میان مردم و بالابردن عزت آنان بر سرمایه اجتماعی تأثیر بگذارد و روند آن را جهت‌دهی کند. به همین منظور با توجه به مطالب مطرح‌شده پژوهش حاضر در نظر دارد به تأثیر ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی در بین شهروندان یزدی بپردازد و به سؤالات ذیل پاسخ دهد: میزان ایثارگری اجتماعی در بین مردم یزد چقدر است؟ میزان سرمایه اجتماعی مردم یزد چقدر است؟ تأثیر ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی چقدر است؟

پیشینه پژوهش

پژوهشی در مورد اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروند با تأکید بر نقش میانجی سرمایه اجتماعی توسط قاسم‌پور و همکاران (۱۳۹۸) انجام شد. نتایج نشان داد که فرهنگ ایثار و شهادت و مؤلفه‌های آن (عمل صالح، مردم‌داری و عدم تعلق به دنیا) به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از طریق تقویت سرمایه اجتماعی بر رفتار شهروند سازمانی تأثیر دارد و اشاعه فرهنگ ایثار در محیط‌های سازمانی، باورها و ارزش‌های انسانی آنان را در بروز رفتارهای فرافکنشی و ایجاد اعتماد میان فردی که حاصل آن پدید آمدن سازمان اخلاق‌مدار است هدایت می‌کند.

پژوهشی در مورد تأثیر سرمایه اجتماعی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت توسط کهن‌سال و محمدی (۱۳۹۸) انجام گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی با مؤلفه‌هایی چون اعتماد اجتماعی، مشارکت مدنی، مشارکت مذهبی، بخشش و روحیه داوطلبی، عدالت اجتماعی

و مشارکت سیاسی در ترویج فرهنگ ایثارگری مؤثر است و این سرمایه اجتماعی، سنگ بنای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت است.

کردناییچ و خلیلی پالندی (۱۳۹۷)، پژوهشی در مورد تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با میانجی‌گری باورهای دینی انجام دادند. نتایج نشان داد که: فرهنگ ایثار و شهادت بر باورهای دینی و سرمایه اجتماعی تأثیرگذار بوده و باورهای دینی نیز به تبع آن با اثرگذاری بر سرمایه اجتماعی، باعث تحکیم و تقویت روابط اجتماعی بین افراد می‌شود. دینداری می‌تواند شبکه اعتمادی بین افراد ایجاد کند و روابط درون‌گروهی و بین‌گروهی را منسجم کند همچنین افراد دیندارتر به خاطر شبکه روابط گسترده‌تر، موجب بهبود اعتماد و مشارکت گروهی بیشتر می‌شود.

پژوهشی توسط زارع و دانشپذیر (۱۳۹۵)، درزمینه مطالعه جامعه‌شناختی رابطه دینداری و اعتماد اجتماعی با گرایش به ایثارگری در استان کهگیلویه و بویر احمد انجام گرفت. نتایج نشان داد که بین متغیرهای زمینه‌ای چون جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات و سن با ایثارگری رابطه معناداری وجود نداشت اما بین متغیرهای دینداری و اعتماد با روحیه ایثارگری رابطه معنی‌داری وجود داشت به‌نحوی که با بالارفتن سطح اعتماد اجتماعی و دینداری، میزان گرایش به ایثارگری نیز افزایش می‌یابد.

پژوهشی توسط خازنده و همکاران (سال ۱۳۹۲) در مورد بررسی راهکارهای حفظ، تقویت و نهادینه کردن روحیه ایثارگری انجام گرفت. نتایج نشان داد که عوامل مؤثر در تقویت روحیه ایثارگری از دیدگاه ایثارگران و مردم عادی عبارت‌اند از: معرفی ایثارگران و شناساندن الگوهای ایثار و شهادت به نسل جوان و افراد عادی جامعه، تلاش در جهت رفع نیازهای اولیه افراد جامعه مانند نیاز به شغل و ازدواج، پرهیز از دنیاطلبی و مادی‌گرایی مسئولان. همچنین عواملی همچون تجمل‌گرایی، فاصله طبقاتی، فاصله گرفتن مسئولان از مردم، تظاهر کردن به افراد ایثارگر، اشتباه نشان دادن تصویر ایثارگران به جوانان، فقر و وجود تبعیض در جامعه باعث تضعیف روحیه ایثارگری می‌شود (Mostafa and Bottomley, 2020). پژوهشی در مورد رهبری ایثارگرایانه و رفتارهای کارکنان، نقش سرمایه اجتماعی سازمانی انجام دادند. نتایج نشان داد که بین کنش‌های رهبران ایثارگر و گسترش سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد و رهبران فداکار و ایثارگر، ادراک

کارکنان را از اهمیت نیازهای جمعی شکل می‌دهند و اعتماد مشترک و اهداف و اقدامات جمعی را تقویت می‌کنند. همچنین رهبران فداکار با توجه به روابط گسترده‌ای که دارند به راحتی تبادلات اجتماعی را انجام می‌دهند و باعث پیوند اجتماعی بیشتر بین کارکنان می‌شوند (Kim and Lee, 2016)، پژوهشی در مورد تأثیر سرمایه اجتماعی و نوع دوستی بر قصد بازدید مجدد سالمندان از سایت‌های شبکه اجتماعی با اهداف مرتبط با گردشگری به انجام رساندند. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی تأثیر معنی‌داری با پیوند مشترک و هویت مشترک دارد، درحالی‌که این تأثیر کمی بیشتر بر روی هویت مشترک است و نوع دوستی نیز بر هویت و پیوند مشترک تأثیر دارد و این تأثیر بیشتر بر پیوند مشترک است تا هویت مشترک. (Yablo and Field, 2007)، پژوهشی در مورد نقش فرهنگ در اینارگری در بین تایلندی‌ها و آمریکایی‌ها انجام دادند. نتایج نشان داد که تایلندی‌ها بیشتر بر رفتارهای ایثارگرایانه تأکید دارند و عامل مذهبی را مهم‌ترین دلیل در گرایش به رفتارهای جمع‌گرایانه به‌ویژه نوع دوستی می‌دانند. ولی آمریکایی‌ها بیشتر بر فردگرایی تأکید دارند و نقش مذهب در گرایش به رفتارهای ایثارگری در بین آن‌ها کم‌رنگ است و به‌طورکلی تایلندی‌ها بیشتر از آمریکایی‌ها رفتارهای ایثارگرایانه از خود نشان می‌دهند (Friedrichal and Huston, 1979)، پژوهشی در مورد ارتقای محیطی محتوای تلویزیونی و تأثیر بر رفتار بین فردی و ازخودگذشتگی در یک محیط طبیعی انجام دادند. در این مطالعه، بررسی شد که کدام یک از شرایط بیشتر می‌تواند در رفتار کودکان ضعیف شهری، مؤثرتر باشد. نتایج نشان داد: هنگامی که کودکان فیلم‌هایی با محتوای رفتار اجتماعی انسان‌دوستانه تماشا کنند و سپس در معرض آموزش‌های مرتبط قرار بگیرند، اقدام به تمرین، نام‌گذاری شفاهی رفتار و ایفای نقش رفتارهای مناسب کنند، بسیار مؤثرتر از زمانی است که تنها یکی از این مراحل را انجام دهند.

مبانی نظری پژوهش

در آثار و اندیشه‌های بسیاری از صاحب‌نظران به مفهوم سرمایه اجتماعی توجه شده است که از آن جمله می‌توان به جان دیویی و تورستن وبلن اشاره کرد، هرچند در حیطه جامعه‌شناسی این مضامین با تأکید بر برخی عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی، بیش از همه از آثار مارکس، دورکیم، زیمل و ویر تأثیر پذیرفته است. زیمل معتقد است، جامعه بافتی از کنش‌های متقابل و الگودار است و وظیفه جامعه‌شناسی بررسی صورت‌های این کنش‌ها است، همچنان که در دوره‌های گوناگون تاریخی و در زمینه‌های تنوع فرهنگی پیوسته رخ می‌دهند (کوزر، ۱۳۷۹: ۲۷۴). به طوری که کنش دو سویه واقعیت بخشیدن به یک واحد، یک جامعه یا جامعه‌پذیری است (استونز، ۱۳۷۹: ۱۲۰). به نظر زیمل، عوامل اجتماعی متعددی همچون تقسیم کار فزاینده و عقلانیت مفرط، سبب شده‌اند که در کلان‌شهرها دزدگی و نوعی احتیاط در روابط اجتماعی با دیگران ایجاد شود. در حالت دزدگی، فرد دیگر توانایی درک تفاوت‌ها را ندارد و انجام امور و فعالیت‌ها کسل‌کننده و یکنواخت می‌شوند و زندگی اهمیت خودش را از دست می‌دهد و میزان رضایت از زندگی در بین افراد تنزل می‌یابد. یکی دیگر از ویژگی‌های زندگی در کلان‌شهرها، احتیاط در روابط اجتماعی است. در کلان‌شهرها به دلیل تقسیم کار فزاینده و افزایش جمعیت، روابط گروه‌های نخستین که مبنی بر چهره به چهره بود، کارکرد خود را از دست داده و جای خود را به روابط دیگری می‌دهند؛ که این امر به نظر زیمل شرایط کاهش اعتماد اجتماعی را فراهم می‌نماید. با بررسی و واکاوی روش‌شناسی زیمل می‌توان گفت که به نظر او هر واقعیت جامعه‌شناسی دارای دو بعد است: صورت و محتوا و یا به عبارت دیگر ساختار و محتوا. لذا می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی دارای دو جزء اعتماد و پیوند است. این دو جزء معرف تقسیم‌بندی سنتی موجود در نظریه اجتماعی بین ساختار و محتوا است (تنهایی، ۱۳۹۰: ۱۲-۱۱)؛ اما در دوره معاصر اولین توضیح و تفسیر منسجم از مفهوم سرمایه اجتماعی توسط پیربوردیو در سال ۱۹۷۲ ارائه شد. بوردیو سرمایه اجتماعی را منابع بالقوه و یا بالفعل می‌داند که مالکیت یک شبکه با دوام از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده از آشنایی و شناخت متقابل و دو جانبه، پیوند یافته است. به عبارت دیگر عضویت یک فرد در گروه، وی را از پشتیبانی و حمایت سرمایه جمعی سایر اعضا برخوردار می‌سازد. به اعتقاد وی، سرمایه اجتماعی است که به فرد اجازه می‌دهد تا

قادر باشد سرنوشت خویش و دیگران را تحت نظارت قرار بدهد. بورديو در سرمايه اجتماعي به پيوندها اجتماعي و عضويت کنشگران در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعي تأکيد می‌کند. اين گروه‌ها هرکدام از اعضای خویش را از حمايت و پشتیبانی سرمايه اجتماعي برخوردار می‌کنند و به ایشان اعتبار می‌بخشند. اين بدین معناست که حجم سرمايه اجتماعي مورد تملک یک فرد به اندازه شبکه پيوندهای اجتماعي وابسته است که وی می‌تواند به طرزي مؤثر بسیج کند و همچنین به حجم سایر سرمايه‌های اقتصادي، فرهنگي و نماديني بستگی دارد که در تصرف کسانی است که وی با ایشان ارتباط دارد (نوربالا، ۱۴۰۰: ۳۲۱-۳۲۲). یکی ديگر از نظريه پردازانی که در زمینه سرمايه اجتماعي نظريه پردازي کرده است روبرت پاتنام است. از نظر پاتنام سرمايه اجتماعي همچون سایر سرمايه‌ها به ویژگی‌های سازمان اجتماعي از قبيل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که هماهنگي و همکاري برای کسب سود متقابل را تسهيل می‌کند. سرمايه اجتماعي سود سرمايه‌گذاري در زمینه فزيکی و سرمايه انسانی را افزایش می‌دهد (پاتنام، ۱۳۸۴: ۲۸۵). در حقيقت از نظر پاتنام سرمايه اجتماعي هم تأثيرات فدي و هم تأثيرات اجتماعي دارد. افراد با سرمايه اجتماعي تلاش می‌کنند مؤثرتر از ديگران باشند و کنش‌های جمعي مؤثري انجام دهند. پاتنام سرمايه اجتماعي را در آثار متعدد خود با سه مؤلفه، به‌عنوان ویژگی سازمان اجتماعي تعريف می‌نماید که عبارت‌اند از:

الف) شبکه‌ها: پاتنام روابط اجتماعي افراد و تعاملات آنان با یکديگر را بنيادی‌ترین جز سرمايه اجتماعي معرفي می‌کند و شبکه‌ها را به‌عنوان خاستگاه دو مؤلفه ديگر سرمايه اجتماعي مطرح می‌سازد.

ب) هنجارهای همیاری: پاتنام هنجارهای همیاری را ملاک سرمايه اجتماعي می‌نامد. ملاک سرمايه اجتماعي اصل همیاری تعميم‌یافته است. من اکنون این کار را برای شما انجام می‌دهم بی‌آنکه چیزی فوراً در مقابل انتظار داشته باشم.

پ) اعتماد: اعتماد از عناصر ضروري برای تقويت همکاری بوده و حاصل پيش‌بینی‌پذیری رفتار ديگران است که در یک جامعه کوچک از طریق آشنایی نزديکان حاصل می‌شود، اما در جوامع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر یک اعتماد غيرشخصي‌تر یا شکل غيرمستقيمی از اعتماد، ضرورت می‌یابد. اعتماد باعث تسهيل همکاری می‌شود و هرچه در جامعه‌ای بالاتر باشد

احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. پاتنام به دو نوع اعتماد شخصی و اعتماد اجتماعی (تعمیم‌یافته) اشاره دارد که نوع دوم را برای جامعه سودمندتر می‌داند. به نظر وی، در این نوع اعتماد، شعاع اعتماد را از فهرست کسانی که شخصاً می‌شناسیم فراتر برده و همکاری گسترده در سطح جامعه را موجب می‌شود. پاتنام افزایش مشارکت‌های مدنی و گسترش شبکه‌های اجتماعی را از سازوکارهای تبدیل اعتماد شخصی به اعتماد تعمیم‌یافته معرفی می‌کند. از نظر پاتنام اعتماد اجتماعی به همان اندازه که یک نگرش شخصی است یک دارایی ضروری نظام اجتماعی نیز به شمار می‌رود (پاتنام، ۱۳۸۴: ۲۸۵).

در زمینه ایثارگری اجتماعی نیز از نظریات نظریه‌پردازانی چون دورکیم، هابرماس، پیلویین و دیدگاه چلبی استفاده شده است که هر کدام به اختصار توضیح داده خواهد شد. به نظر دورکیم، منشأ هرگونه فعالیت اخلاقی، تبعیت منافع خصوصی از منافع عمومی است که یک ویژگی اخلاقی است. از نظر دورکیم، کنشگران اجتماعی آنجا که عامل نقش‌های خانوادگی یا اجتماعی معین هستند، در شبکه‌ای از تعهدات و تکالیف قرار می‌گیرند که حق ندارند آن‌ها را نادیده گیرند. انسان‌ها نمی‌توانند به صورت جمعی زندگی کنند مگر با ایثار برای یکدیگر و برقراری پیوندهای قوی متقابل و توافق با همدیگر؛ بنابراین یکی از عوامل اجتماعی مهم در ایجاد ایثارگری اجتماعی، مسئولیت‌پذیری است (زارع و دانش‌پذیر، ۱۳۹۵: ۱۳۸). به نظر دورکیم، عامل حفظ و بقای یک جامعه، پیوندهای اجتماعی یا همبستگی اجتماعی است. او یکی از انواع خودکشی را خودکشی دگرخواهانه می‌داند: این نوع خودکشی زمانی رخ می‌دهد که فرد همبستگی قوی با سایر اعضای جامعه دارد و حاضر می‌شود برای حفظ این پیوستگی از جان خودش هم بگذرد (کوزر، ۱۳۷۹: ۱۹۴). در این نوع خودکشی، یکپارچگی گروه‌ها، ادغام فرد با جامعه و احترام به ارزش‌های آن، علت اقدام به آن است. از نظر دورکیم، خودکشی دگرخواهانه گونه‌ای ایثار برای حفظ آرمان‌ها و ارزش‌های اخلاقی جامعه است نه اینکه نشانه‌ای از عدم کارکرد مناسب جامعه باشد (ذبیحی علی تپه، ۱۳۸۶: ۱۷۱).

در جوامع غیر اسلامی، ایثار و از خودگذشتگی افراد صرفاً جنبه مادی و این دنیایی دارد و ایثار برای آن‌ها مربوط به حفظ سرزمین‌شان است، اما در جوامع اسلامی، به‌ویژه شیعه مذهب، ایثار رنگ و بویی الهی دارد و نوعی جهاد و برای خداوند است و فرامادی است. در مکتب

اسلام، کنش‌های دیگرخواهانه (ایثارگری) از آموزه‌های وحیانی - الهی منبعث می‌شود و از این لحاظ با اصرار دورکیم مبتنی بر پدیده و واقعیت اجتماعی بودن آموزه‌های مذهبی - دینی که دستاورد خود بشر است، منافات دارد (زارع و دانشپذیر، ۱۳۹۵: ۱۳۸).

همچنین، پیلوین در قالب نظریه مبادله اجتماعی، نظریه‌ای پنج مرحله‌ای برای گرایش به ایثار مطرح می‌کند (Piliavin and Piliavin, 1972: 507). رفتار آگاهی از وضعیت‌های اضطراری اولین شرط برای گرایش به رفتارهای ایثارگرانه است. ما زمانی می‌توانیم به دیگران کمک کنیم که به این آگاهی و درک رسیده باشیم که نیازمند به کمک هستند. دومین مرحله، تحریک هیجان است. انسان‌ها تا زمانی که به لحاظ فیزیولوژیکی هیجانی نشوند هیچ‌گونه اقدام ایثارگرانه‌ای صورت نمی‌دهند. مرحله سوم، تحریک، صرفاً عامل کافی جهت تصمیم‌گیری به مداخله یا عدم مداخله نیست بلکه لازم است این تحریک، تفسیر گردد. چهارمین مرحله، محاسبه هزینه - پاداش است. افرادی که در روابط اجتماعی محاسبه‌گر هستند نمی‌توانند رفتارهای نوع‌دوستانه زیادی داشته باشند چراکه این رفتارها پاداش‌های مادی به همراه ندارند. در آخرین مرحله فرد با مدنظر قرار دادن تمامی جوانب تصمیم به انجام رفتار ایثارگرانه می‌گیرد (احمدی، ۱۳۸۸: ۲۱).

چلبی، برای انجام اقدامات نوع‌دوستانه و مسئولانه، مفهوم تعهد را بر سایر مفاهیم ترجیح می‌دهد و ریشه آن را در عاطفه و وابستگی جستجو می‌کند. به نظر چلبی، در هرگونه تعهد اجتماعی، نوعی همذات‌پنداری و پاسخ عاطفی به دیگران وجود دارد. این دیگری ممکن است «دیگری انضمامی»، اعم از «دیگری خاص» یا «دیگری مهم» باشد یا نوعی «دیگری تعمیم‌یافته»؛ یعنی نوعی اجتماع (چلبی، ۱۳۷۵: ۲۷۵). به نظر وی، وابستگی عاطفی به جمع از دو طریق حاصل می‌شود: از طریق رابطه اجتماعی (عاطفی) با دیگران و از طریق هویت اجتماعی در اجتماعات. با تداوم، تعامل اجتماعی شکل می‌گیرد و این رابطه باعث وابستگی می‌گردد. علاوه بر رابطه اجتماعی که به‌خودی‌خود، تولید وابستگی عاطفی و علاقه اجتماعی می‌کند، در بستر تعاملات اجتماعی، نوعی جامعه‌پذیری یا اجتماعی کردن صورت می‌گیرد و بدین ترتیب فرد می‌آموزد که عضو چه گروه یا گروه‌هایی است و هم‌زمان عضو آن‌ها مورد خطاب قرار می‌گیرد. هابرماس در نظریه کنش ارتباطی بر تفاهم و گفتگو مبتنی بر اجماع و توافق تأکید می‌کند و معتقد است: کنش ارتباطی مبتنی بر سرمایه ارتباطی است. به‌عبارت‌دیگر، کنش افراد مبتنی بر

اخلاق است نه منافع مادی و شخصی، همین اخلاق و کنش اخلاقی مبتنی بر رعایت انصاف، عدالت، آزادی و نفع مشترک و صرف نظر کردن از نفع شخصی برای نفع مصلحت همگانی است، به طوری که این کنش عامل مهار منازعات و استحکام بخش اجتماع است (هابرماس، ۱۳۸۴: ۲۴۲).

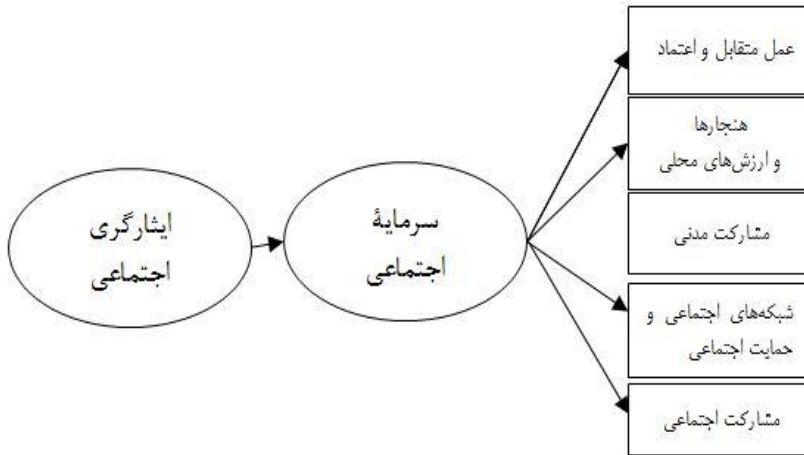
فرهنگ و روحیه ایثار از آن دسته مفاهیم ناب اسلامی است که مرز روشنی میان نظریات سرمایه اجتماعی از منظر اسلام و اندیشه متعارف ترسیم می نماید و به عنوان یکی از منابع مهم سرمایه اجتماعی در اندیشه دینی، اسباب تسهیل کنش های اجتماعی را در جامعه فراهم می آورد. فراگیری و گسترش فرهنگ ایثار در جامعه، می تواند از طرق زیر اسباب ایجاد سرمایه اجتماعی را در جامعه فراهم آورد:

الف) کاهش هزینه معاملات اجتماعی؛ مناسبات و کنش های اجتماعی، تعاملات و قراردادهای اجتماعی را کم هزینه نموده و اسباب تسهیل آن ها را فراهم می آورد و در چنین فضایی است که انتظار می رود سرمایه اجتماعی به معنایی که از آن در اختیار است در جامعه شکل گرفته، تقویت و تثبیت شود. خلق اعتماد از اثراتی است که فرهنگ ایثار به ارمغان آورده و بستر مورد نیاز برای ایجاد سرمایه اجتماعی در جامعه را به طور کامل فراهم خواهد آورد. نهادینه شدن فرهنگ ایثار در جامعه این باور را تقویت خواهد کرد که فرد نسبت به سایر افراد دارای مسئولیت است و موظف به رفع نیازهای ایشان است و در این مسیر حتی از جان خویش نیز نباید دریغ ورزد (کردنائیج و خلیلی پالندی، ۱۳۹۷: ۱۰۵).

ب) گسترش مشارکت عمومی؛ حس مسئولیت عمومی و ایثار و از خودگذشتگی برای حضور در جهاد فی سبیل الله برای زنده نگاه داشتن ارزش ها و آرمان های اسلامی و محافظت از حدود و ثغور جامعه اسلامی، می تواند یکی از مؤلفه های اساسی سرمایه اجتماعی یعنی مشارکت عمومی را بیش از پیش افزایش داده، امنیت اجتماعی و اقتصادی را به ارمغان آورد. بنابراین، می توان این گونه بیان داشت که فرهنگ ایثار، بستر مورد نیاز برای شکل گیری عالی ترین سطح از سرمایه اجتماعی در جامعه را فراهم می آورد که این امر می تواند آثار و برکات فراوانی را به دنبال داشته باشد.

ج) سرمایه اجتماعی و کاهش فقر؛ به نظر می‌رسد ساختارهای غنی شبکه‌های اجتماعی که در نتیجه گسترش فرهنگ ایثار مالی و مادی در جامعه شکل گرفته است، می‌تواند کاهش فقر را در جوامع به دنبال داشته باشد. نکته قابل تأمل در این خصوص این است که شبکه‌های اجتماعی بنا شده بر اساس فرهنگ ایثار مالی در جوامع، دارای روابط عمودی با یکدیگر هستند و این بدین معناست که فقرا در تعامل با شبکه‌های متنوع، ناهمگن و بزرگ‌تر قرار دارند. در چنین شرایطی است که انتظار می‌رود مطابق با این فرهنگ ناب، نیاز فقیران در تعامل با شبکه‌های اجتماعی غنی‌تر، با سهولت بیشتر و هزینه کمتری برطرف شود. بر همین اساس، ادعا می‌شود هرچه شبکه‌های اجتماعی میان افراد فقیر گسترش یابد، رفاه آن‌ها افزایش خواهد یافت و سرمایه‌های اجتماعی که در اختیار یک شبکه مشخص قرار دارد، به‌طور کارآمدتری مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ بنابراین، می‌توان این‌گونه برداشت کرد که در صورت فراگیری فرهنگ ایثار مالی و گستردگی شبکه‌های اجتماعی، انتظار بر این است که جوامع از موقعیت بهتری برای مقابله با فقر، برخوردار باشند.

د) سرمایه اجتماعی و کارآمدی حکومت؛ سرمایه اجتماعی حاصل از ایثار، به‌طور بالقوه می‌تواند کارآمدی دولت‌ها و حکومت‌ها را افزایش داده، بستر مورد نیاز برای توسعه اقتصادی را محقق کند. گسترش و حاکمیت فرهنگ ایثار، شرایطی را در جامعه پدید می‌آورد که امنیت در سطوح و انواع متعدد آن به دست خواهد آمد. در چنین شرایطی بیگانگان و دشمنان این امنیت و آرامش، توان مقابله با این نیروی عظیم را نخواهند داشت (کردنائیج و خلیلی پالندی، ۱۳۹۷: ۴۹).

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

فرضیات تحقیق

- ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی تأثیر دارد.
- ایثارگری اجتماعی بر ابعاد سرمایه اجتماعی تأثیر دارد.
- بین متغیرهای زمینه‌ای با سرمایه اجتماعی و ایثارگری اجتماعی رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو توصیفی از نوع همبستگی است. برای سنجش سرمایه اجتماعی از مقیاس (Harper, 2002) استفاده شد. در این مقیاس، در مجموع ۲۴ گویه طراحی گردیده که سرمایه اجتماعی را در ۵ بعد اندازه‌گیری می‌کند: مشارکت اجتماعی (تعداد گروه‌های فرهنگی، فراغت و اجتماعی که فرد به آن‌ها تعلق دارد، تعهد به سازمان‌های داوطلبانه، فراوانی و شدت تعهد، فعالیت‌های دینی)، شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی (فراوانی دیدار و صحبت کردن با وابستگان، دوستان و همسایگان، شبکه‌های مجازی فراوانی و شدت برخوردها، چه تعداد از دوستان نزدیک و وابستگان در نزدیکی فرد زندگی می‌کنند، به چه کسی برای کمک می‌توان تکیه کرد، به چه کسی کمک می‌شود)، عمل متقابل و اعتماد (اعتماد به دیگر افرادی که شبیه فرد هستند، اعتماد به دیگر افرادی که شبیه فرد نیستند، مردم به فرد نیکی می‌کنند برعکس، تصور از ارزش مشترک)، مشارکت مدنی (اعتماد به نهادها در سطح مختلف، احساس تأثیرگذاری بر

رویدادها، اطلاع‌یابی درباره امور محلی و ملی، دانستن رابطه با مأموران دولتی یا نمایندگان سیاسی، ارتباط با گروه‌های کنش محلی، تمایل به رأی‌دهی) و هنجارها و ارزش‌های محلی (جنبه‌های محیط فیزیکی، تسهیلات در منطقه، لذت بردن از زندگی در منطقه، ترس از جرم). این‌تاثارگری اجتماعی با ۱۰ گویه (نظیر اهدای خون، اهدای اعضای بدن به دیگران، جانفشانی برای فردی که در آتش گرفتار شده، جانفشانی برای مبارزه با اخلال گران نظم و امنیت قاچاقچیان، شرکت داوطلبانه و بدون چشمداشت در کارهای جمعی و ...) سنجیده شد که قبلاً در پژوهش زارع و دانشپذیر (۱۳۹۵) استفاده شده بود.

جامعه آماری تحقیق را همه شهروندان ۱۶ تا ۶۴ ساله ساکن شهر یزد در سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۵ درصد و حداکثر واریانس ۳۸۵ نفر مشخص شد. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد؛ بدین‌صورت که ابتدا پنج منطقه شهرداری یزد به منزله پنج خوشه اصلی و در مرحله بعد خیابان‌ها و میادین اصلی هر منطقه شهرداری در حکم بلوک برای خوشه‌ها در نظر گرفته شد و در مرحله آخر، به روش تصادفی، پاسخگویان انتخاب شدند. در این تحقیق، از اعتبار محتوایی استفاده شد. بدین منظور، اولاً سعی شد گویه‌هایی که متغیرهای تحقیق را می‌سنجند از گویه‌های تحقیقات پیشین، که زیر نظر استادان مجرب استفاده و اجرا شده‌اند، انتخاب شوند و دیگر اینکه به منظور انتخاب بهترین گویه‌ها برای متغیرهای جدید از نظر محققان و استادان دیگر استفاده شود. در نهایت، یک بار دیگر پرسشنامه تدوین شده به استادان و متخصصان نشان داده شد و از دیدگاه آن‌ها برای تصحیح پرسشنامه کمک گرفته شد. بدین ترتیب، پرسشنامه این تحقیق از نوعی اعتبار محتوایی برخوردار شد. جهت سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که این ضریب برای این‌تاثارگری اجتماعی برابر ۰/۷۹ و برای سرمایه اجتماعی برابر ۰/۸۴ به دست آمد که نشان‌دهنده مطلوبیت پایایی ابزار است. برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، از نرم‌افزارهای آماری SPSS و AMOS نسخه ۲۶ استفاده شد. توصیف داده‌ها از طریق جداول فراوانی، میانگین، انحراف معیار و تحلیل استنباطی داده‌ها، از طریق آزمون تی، همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادله ساختاری انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش

از مجموع ۳۸۵ نفر پاسخگویان پژوهش، تعداد ۱۸۸ نفر (۴۸/۸ درصد) را مردان و ۱۹۷ نفر (۵۱/۲ درصد) را زنان تشکیل دادند. میانگین سن پاسخگویان که در بازه سنی ۱۶ تا ۶۴ سال قرار داشتند، ۳۷/۲۸ سال بود. ۶۹/۶ درصد از پاسخگویان متأهل و ۳۰/۴ درصد آن‌ها، مجرد بودند.

جدول ۱، آماره‌های توصیفی متغیر سرمایه اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن را نشان می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی (۳/۲۲) بالاترین و مشارکت مدنی (۲/۱۷) پایین‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده است. در مجموع میانگین سرمایه اجتماعی (۲/۷۰) پایین‌تر از میانگین مورد انتظار (۳) بوده است. میانگین ایثارگری اجتماعی (۳/۰۲) در حد متوسط مورد انتظار (۳) بود.

جدول ۱. آماره‌های توصیفی متغیرهای ایثارگری اجتماعی، سرمایه اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن

متغیر / خرده‌مقیاس	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
مشارکت اجتماعی	۱/۰	۵/۰	۲/۲۰	۰/۸۲
شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی	۱/۲	۵/۰	۳/۲۲	۰/۹۷
مشارکت مدنی	۱/۲	۳/۸	۲/۱۷	۰/۶۱
هنجارها و ارزش‌های محلی	۱/۰	۵/۰	۲/۹۰	۰/۸۲
عمل متقابل و اعتماد	۱/۲	۵/۰	۳/۰۲	۰/۸۱
سرمایه اجتماعی	۱/۳	۴/۲	۲/۷۰	۰/۵۲
ایثارگری اجتماعی	۱/۳	۴/۸	۳/۰۲	۰/۶۷

برای تجزیه و تحلیل در بخش استنباطی، ابتدا جهت تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و مقدار معناداری برای متغیرهای سرمایه اجتماعی (۰/۴۲۱) و ایثارگری اجتماعی (۰/۳۸۴) بالاتر از ۰/۰۵ بود. بنابراین می‌توان گفت توزیع متغیرهای پژوهش نرمال بوده و لذا برای بررسی فرضیات می‌توان از آزمون‌های پارامتریک و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده کرد.

جدول ۲. ماتریس همبستگی بین متغیر میزان سرمایه اجتماعی و ابعاد آن با ایثارگری اجتماعی

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
ایثارگری اجتماعی	۱						
مشارکت اجتماعی	۰/۴۲۲**	۱					
شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی	۰/۰۸۲	۰/۳۶۶**	۱				
مشارکت مدنی	۰/۳۴۰**	۰/۶۱۷**	۰/۳۰۵**	۱			
هنجارها و ارزش‌های محلی	۰/۱۷۰*	۰/۲۹۹**	۰/۴۳۴**	۰/۳۷۵**	۱		
عمل متقابل و اعتماد	۰/۲۴۵**	۰/۲۸۰**	۰/۵۱۶**	۰/۳۱۸**	۰/۵۳۴**	۱	
سرمایه اجتماعی	۰/۳۴۵**	۰/۶۵۷**	۰/۷۵۹**	۰/۶۴۷**	۰/۷۳۲**	۰/۷۴۳**	۱

** P < ۰/۰۱ * P < ۰/۰۵

یافته‌های جدول ۲ نشان داد بین ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی همبستگی مثبت و معنادار ($P < ۰/۰۱$) وجود دارد. به عبارت دیگر، هر چه میزان ایثارگری اجتماعی شهروندان یزدی افزایش یابد میزان سرمایه اجتماعی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد. همچنین، نتایج آزمون نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت و معنادار بین ایثارگری اجتماعی و ابعاد سرمایه اجتماعی (به غیر از شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی) بود. بین ابعاد سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، قوی‌ترین و شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی، ضعیف‌ترین رابطه را با ایثارگری اجتماعی داشتند.

جدول ۳. خروجی آزمون تی مستقل جهت مقایسه میزان ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی

برحسب جنس

متغیر	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	تی	سطح معنی داری
ایثارگری اجتماعی	مرد	۳/۰۷	۰/۷۳	۱/۳۷۸	۰/۱۶۹
	زن	۲/۹۸	۰/۶۰		
سرمایه اجتماعی	مرد	۲/۷۴	۰/۵۵	۱/۹۴۱	۰/۰۵۳
	زن	۲/۶۴	۰/۴۹		

طبق یافته‌های جدول ۳، بین سرمایه اجتماعی در زنان و مردان، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0/05$)، همچنین بین ایثارگری اجتماعی در زنان و مردان، تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد ($P > 0/05$).

جدول ۴. خروجی آزمون تی مستقل جهت مقایسه میزان ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی

برحسب وضعیت تأهل

متغیر	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	تی	سطح معنی‌داری
ایثارگری اجتماعی	متأهل	۳/۱۹	۰/۷۵	۳/۲۶۸	۰/۰۰۱
	مجرد	۲/۹۵	۰/۶۲		
سرمایه اجتماعی	متأهل	۲/۷۲	۰/۴۸	۰/۶۴۴	۰/۵۲۰
	مجرد	۲/۶۸	۰/۵۴		

طبق یافته‌های جدول ۴، میانگین ایثارگری اجتماعی در افراد متأهل به‌طور معنی‌داری بیشتر از افراد مجرد است ($P < 0/001$) ولی بین سرمایه اجتماعی برحسب وضعیت تأهل، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0/05$).

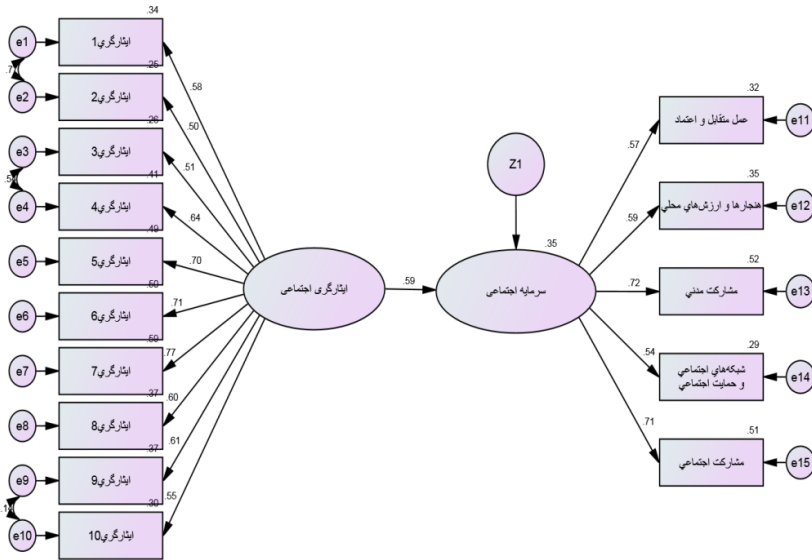
جدول ۵. ماتریس همبستگی بین متغیر سن با ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی

متغیر	آماره	ایثارگری اجتماعی	سرمایه اجتماعی
سن	ضریب همبستگی	۰/۱۹۱	۰/۱۰۴
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۱	۰/۰۴۰

طبق یافته‌های جدول ۵، بین متغیر سن و ایثارگری اجتماعی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/001$). همچنین بین متغیر سن و سرمایه اجتماعی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/05$). به عبارت دیگر، با افزایش سن، ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی، افزایش می‌یابد.

مدل‌سازی معادلات ساختاری

برای اینکه بدانیم تا چه اندازه داده‌های گردآوری‌شده از مدل نظری تحقیق حمایت می‌کند و مدل تدوین‌شده تا چه اندازه با واقعیت همخوانی دارد از مدل معادله ساختاری استفاده شد. همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود همه بارهای عاملی در دامنه مطلوب (بین ۰/۵ تا ۰/۹) قرار دارند. مشارکت مدنی و مشارکت اجتماعی مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی هستند. همچنین، ایثارگری اجتماعی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی می‌گذارد. به عبارت دیگر، هر چه ایثارگری اجتماعی افزایش یابد سرمایه اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. در مجموع، ۳۵ درصد از واریانس سرمایه اجتماعی به وسیله ایثارگری اجتماعی تبیین می‌شود.

نمودار ۱. مدل معادله ساختاری رابطه ایثارگری اجتماعی و سرمایه اجتماعی

به منظور برازش مدل پیشنهادی از چند شاخص استفاده شد. بر پایه قرارداد، مقدار GFI، NFI، IFI، TLI، و CFI باید برابر یا بزرگ‌تر از ۰/۹۰ باشد تا مدل پذیرفته شود. در مدل حاضر،

شاخص‌های یادشده بیشتر از ۰/۹ شده است که نشان‌دهنده مطلوبیت برآزش مدل است. همچنین، شاخص کای اسکویر نسبی (۲/۱۴) کمتر از ۳ و RMSEA نیز از ۰/۰۸ کمتر است.

جدول ۶. شاخص‌های نیکویی برآزش

شاخص	CMIN	DF	CMIN/DF	GFI	NFI	IFI	TLI	CFI	RMSEA
مقدار	۱۸۴/۱۲۶	۸۶	۲/۱۴	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۰۷
دامنه قابل قبول	--	--	<۳	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۰۸

بحث و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی منبعی است که مردم جامعه منافع شخصی خود را فدای منافع جمعی می‌کنند، سرمایه اجتماعی ثروتی بی‌انتهاست که حفظ و تولید آن نیاز به تحقق شرایطی دارد. افزایش سرمایه اجتماعی برای جامعه اثرات مثبتی همچون کاهش آسیب‌های اجتماعی و افزایش رفاه اجتماعی و سلامت روان در جامعه به دنبال دارد. یکی از عواملی که موجب تقویت سرمایه اجتماعی در سطح بین گروهی می‌شود، ایثارگری اجتماعی است. لذا این پژوهش باهدف بررسی تأثیر ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی شهروندان یزد انجام شده است.

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده میانگین سرمایه اجتماعی شهروندان یزدی (۲/۷۰) است که از حد مورد انتظار (۳) کمتر است؛ که این امر نشان از فرسایش سرمایه اجتماعی دارد که به دنبال آن، آسیب‌های اجتماعی متعددی (افزایش جرم و جنایت، بی‌تفاوتی اجتماعی و...) جامعه را فرا خواهد گرفت و موجب افزایش بی‌اعتمادی در سطح فردی و بین فردی و همچنین کاهش مشارکت‌های اجتماعی خواهد شد. همچنین نتایج نشان داد که میانگین ایثارگری اجتماعی برابر با (۳/۲) است که نشان از مطلوب بودن سطح ایثارگری اجتماعی در جامعه یزد است.

نتایج پژوهش حاکی از تأثیر معنی‌دار ایثارگری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی بود، به این نحو که افزایش ایثارگری اجتماعی در جامعه موجب رشد و گسترش سرمایه اجتماعی در بین افراد می‌شود. ایثارگری اجتماعی که مبتنی بر عمل جمعی است با کنار گذاشتن منافع فردی و ایجاد هویت ملی و احساس تعلق، بذل جان خود برای دیگران و ایجاد همبستگی و انسجام بیشتر بین

افراد و همچنین گسترش اعتماد در سطح بین فردی و گروهی موجب تقویت و گسترش سرمایه اجتماعی می‌شود. ایثارگری اجتماعی با کاهش هزینه‌های مناسبات و کنش‌های اجتماعی در تقویت سرمایه اجتماعی مؤثر است به این نحو که این باور را در جامعه نهادینه می‌کند که فرد نسبت به دیگر افراد دارای مسئولیت است و باید در زمینه رفع نیازهای آن‌ها تلاش کنند و در این راه جان‌فشانی نمایند. ایثارگری اجتماعی موجب می‌شود که افراد بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی نسبت به دیگران عشق بورزند و به آن‌ها کمک کنند و تنها هدفی که مدنظر دارند، هدفی جمعی است که موجب تقویت سرمایه اجتماعی می‌شود. این یافته با یافته‌های کردنائیج و خلیلی پالندی (۱۳۹۷) و کاظمی و همکاران (۱۳۹۵) همخوانی دارد.

فرضیه دوم به تأثیر ایثارگری اجتماعی بر ابعاد سرمایه اجتماعی می‌پردازد که نتایج پژوهش نشان داد که به‌غیر از بعد شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی، سایر ابعاد تأثیر معنی‌داری بر ایثارگری اجتماعی داشتند. در این زمینه می‌توان گفت که ایثارگری اجتماعی می‌تواند شبکه‌ای از اعتماد را در بین افراد و نهادهای اجتماعی ایجاد کند و حضور آن‌ها را در فعالیت‌های اجتماعی افزایش دهد و روابط اجتماعی آن‌ها را گسترش دهد و در راستای تقویت آن روابط مؤثر باشد چراکه اعتماد بین‌گروهی زمینه مشارکت اجتماعی و مدنی را افزایش می‌دهد. وجود ایثار در جامعه موجب همگرایی بیشتر افراد می‌شود و همین‌طور در تقویت روابط بین‌فردی نیز نقش مثبتی دارند. ایثارگری اجتماعی موجب می‌شود که پایبندی به اصول اساسی و همگام بودن عملکردها یا سیاست‌های کلی نظام که از شاخص‌های سرمایه اجتماعی است، بیشتر باشد. ایثارگری اجتماعی میزان همبستگی اجتماعی و پیوندهای افراد را تحکیم کرده و همچنین موجب افزایش آن‌ها می‌شود. این پیوندها دلالت‌هایی بر ذخایر سرمایه اجتماعی دارند و این پیوندهای قوی به‌واسطه تأمین ارتباطات، تراوش اطلاعات و حمایت اجتماعی می‌تواند موجب تقویت سرمایه اجتماعی شود. ایثارگری اجتماعی که باعث افزایش روحیه تعاون و همکاری می‌شود زمینه‌ای مناسب جهت افزایش مشارکت اجتماعی مردم در گروه‌های داوطلبانه، فعالیت‌های دینی و فراغتی را فراهم می‌کند. به‌طور کلی ایثارگری اجتماعی با افزایش انسجام فرهنگی جامعه، حفظ وحدت، کمک‌های جانی و مالی، تعاون و همکاری به‌جای رقابت و سبقت‌جویی، ارزش‌های انسانی را بر منافع شخصی ترجیح دادن، به وجود آوردن انسان‌های مصمم و حضور بیشتر مردم

درصحنه، موجبات افزایش سرمایه اجتماعی را در جامعه فراهم می‌آورد. این یافته با یافته‌های سریرافراز (۱۳۹۰)، کردنائیج و خلیلی پالندی (۱۳۹۷) و (Mostafa and Bottomley, 2020) همخوانی دارد.

نتایج استنباطی همچنین نشان داد که میزان سرمایه اجتماعی شهروندان یزدی برحسب جنس و وضعیت تأهل تفاوت معنی‌داری ندارد؛ اما بین سن و سرمایه اجتماعی رابطه معنی‌داری مشاهده گردید. نتایج همچنین نشان داد که ایثارگری اجتماعی بین زنان و مردان تفاوت معنی‌داری ندارد. این یافته با یافته‌های کمربیگی و باپیری (۱۳۹۴) و غیاثوند و دهکردیان (۱۳۸۸) همخوانی ندارد؛ اما با یافته‌های زارع و دانش‌پذیر (۱۳۹۵) همخوانی دارد. بین سن و وضعیت تأهل با ایثارگری اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود داشت یعنی با افزایش سن، ایثارگری نیز افزایش پیدا می‌کند و افراد متأهل نیز ایثارگری اجتماعی بالاتری داشتند. این یافته با یافته‌های کمربیگی و باپیری (۱۳۹۴) همخوانی دارد؛ اما با یافته‌های زارع و دانش‌پذیر (۱۳۹۵) همخوانی دارد.

پیشنهادها

با توجه به اینکه میانگین سرمایه اجتماعی پایین‌تر از حد مورد انتظار است، پیشنهاد می‌شود که فرهنگ ایثارگری اجتماعی در جامعه موردبررسی و سپس در کل جامعه تقویت شود که به دنبال آن نیز سرمایه اجتماعی افزایش یابد:

- تقویت مشارکت اجتماعی با ایجاد روحیه تعهد به هم‌نوعان به‌عنوان شاکله اصلی ایثارگری اجتماعی؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی جهت آشناسازی با رفتارهای ایثارگرانه در جهت تقویت سرمایه اجتماعی؛
- توجه بیشتر به هنجارها و ارزش‌های محلی و پیگیری اطلاعات و مشکلات محله با ترویج روحیه ایثارگری اجتماعی در جهت افزایش تعامل و همکاری و برطرف نمودن مسائل محله.

منابع و مأخذ

- احمدی، سیروس (۱۳۸۸). «بررسی نوع دوستی در روابط روزمره اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۲: ۱۰۸-۷۸.
- احمدی، سینا؛ شمس، رحمت و احمدی، بختیار (۱۳۹۵). «تحلیل جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و جرایم جوانان (مطالعه موردی: زندان مرکزی سنندج)»، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، شماره ۴: ۲۲-۱.
- استونز، راب (۱۳۷۹). «متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، ترجمه مهرداد میردامادی، تهران: نشر مرکز.
- کمریگی، خلیل و باییری، امیدعلی (۱۳۹۴). «نگرشی به روحیه ایثارگری و انتظار از ایثارگران»، *فصلنامه فرهنگ ایلام*، شماره ۳۸ و ۳۹: ۱۷۴-۱۵۴.
- پاتنام، روبرت (۱۳۸۴). *دموکراسی و سنت‌های مدنی*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- ذنبایی، حسین ابوالحسن (۱۳۹۰). *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: نشر بهمن برنا.
- جوان‌چور، محمدعلی؛ امام‌جمعه، فرهاد و رحیمی، عبدالرحیم (۱۴۰۰). «طراحی مدل رشد و توسعه سرمایه‌های اجتماعی در بنیاد شهید و امور ایثارگران تهران بزرگ»، *فصلنامه سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، شماره ۵: ۱۶۶-۱۴۴.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم*، تهران: نشر نی.
- خانزاده، عباسعلی حسین؛ محبوبه طاهر و حسین حیدری (۱۳۹۲). «بررسی راهکارهای حفظ، تقویت و نهادینه کردن روحیه ایثارگری»، *نشریه روانشناسی نظامی*، شماره ۱۶: ۸۴-۶۷.
- ذبیحی علی تپه، علی (۱۳۸۶). *جنگ، فرهنگ ایثار و شهادت*، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی فرهنگ ایثار شهادت، سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران استان فارس.
- زارع، بیژن و هومان دانش‌پذیر (۱۳۹۵). «مطالعه جامعه‌شناختی رابطه دینداری و اعتماد اجتماعی با گرایش به ایثارگری در استان کهگیلویه و بویراحمد»، *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، شماره ۱۹: ۱۵۰-۱۲۳.
- سریرافراز، محمد (۱۳۹۰). «واکوی تعاملات ایثار و رشد اقتصادی با رهیافت سرمایه اجتماعی»، *همایش ملی ایثار و شهادت*، <https://civilica.com/doc/126382/>
- شعبانی‌مقدم، کیوان؛ سارا نژادی، فرزانه زین‌العابدینی و معصومه حسن‌زاده تبریزی (۱۴۰۰). «زنان، ایثار و شهادت در دوره معاصر»، *دو فصلنامه شاهد اندیشه*، شماره ۲: ۹۰-۷۳.
- غیاثوند، احمد و پریسا دهکردیان (۱۳۸۸). «بررسی نگرش جوانان نسبت به عملکرد ایثارگران»، *فصلنامه مطالعات ملی*، شماره ۱: ۴۷-۳۱.
- قاسم‌پور، حامد؛ کرم خلیلی و مجتبی یاسینی فرد (۱۳۹۸). «اثرات فرهنگ ایثار و شهادت بر رفتار شهروند

- سازمانی: تبیین نقش میانجی سرمایه اجتماعی، «مطالعات منابع انسانی»، شماره ۳: ۱۲۴-۱۰۱.
- قربانی، علیرضا (۱۳۹۷). «بررسی رابطه میان دینداری و سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه گلستان»، *اسلام و علوم اجتماعی*، شماره ۲۰: ۱۲۳-۱۰۳.
- کاظمی، افسانه؛ زاهد غفاری هاشجین و عباس کشاورز شکری (۱۳۹۵). «بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به‌مثابه سرمایه اجتماعی»، *پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، شماره ۱۴: ۱۴۷-۱۳۹.
- کردنائیچ، اسداله و فرشته خلیلی پالندی (۱۳۹۷). «تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با میانجی-گری باورهای دینی» *فصلنامه مدیریت اسلامی*، شماره ۳: ۵۸-۳۷.
- کهن‌سال، مهدی و فاطمه محمدی (۱۳۹۸). «تأثیر سرمایه اجتماعی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت»، *چهارمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش*.
- کوزر، لوئیس (۱۳۷۹). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- موسی‌پور، نعمت‌الله (۱۳۹۱). «ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به کمک برنامه درسی در دوره ابتدایی»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، شماره ۳: ۱۲۶-۱۰۳.
- نوربالا، احمدعلی؛ میرطاهر موسوی، ملیحه شیبانی، سقراط فقیه‌زاده، حنان زارع و حمیدرضا هندی (۱۴۰۰). «وضعیت سرمایه اجتماعی ایرانیان در سال ۱۳۹۳»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۸۲: ۳۷۷-۳۱۱.
- هابرماس، یورگن (۱۳۸۴). *کنش ارتباطی*، ترجمه کمال پولادی، تهران: انتشارات موسسه ایران.

Friedrich-Cofer, Lynette K. Huston-Stein, Aletha; Kipnis, Dorothy M. Susman, Elizabeth J. and Clewett, Ann S. (1979). Environmental Enhancement of Prosocial Television Content: Effects on Interpersonal Behavior, Imaginative Play and Self-Regulation in a Natural Setting. *Developmental Psychology*, 15: 637-646.

Harper, R. (2002). The measurement of social capital in the United Kingdom. *Office for National Statistics*, 11: 1-9.

Kanas, A. Scheepers, P. and Sterkens, C. (2015). **Interreligious contact and out-group trust: Findings from conflict and non-conflict regions in Indonesia and the Philippines**. Sterkens, CJA; Vermeer, PADM (ed.), Religion, migration and conflict, 121-146.

Mostafa, A. Bottomley, P. (2020). Self-Sacrificial Leadership and Employee Behaviours: An Examination of the Role of Organizational Social Capital. *Journal of Business Ethics*, 61 (3): 641-652.

Piliavin, J, A. Piliavin, A. M. (1972). Effect of Blood on Reactions to a Victim, *Journal of Personality and Social Psychology*, 23 (3): 353-361.

Kim, M. Ki Lee, C. Boon, M. (2016). The effect of social capital and altruism on seniors' revisit intention to social network sites for tourism-related purposes, *Journal of tourism management*, 53: 96-107.

- Rao, L.Han, R. PengRen, X. Wen Bai,X. Zheng, R. Liu, H. Wang, Z. Li, J. Zhang,K. Li, S. (2011). Disadvantage and Prosocial Behavior the Effects of the Wanchvan Earthquake. *Journal of Evolution and Human Behavior*, 32 (1): 63-69.
- Yablo, P. D. Field, N. P. (2007). The role of culture in altruism: Thailand and the United States. *Psychologia: An International Journal of Psychology in the Orient*, 50 (3) 236–251.